

Ongezeglijke vrouwmensen halen de beelden omlaag (1984)

Sieth Delhaas

Wending, maart 1984

*‘Voorbij de tijd van het lijdzaam getij,
waarin gebod van vreemde heersers
mij richtsnoer was. Weg, weg, met de basiswetten.
Brandingen Gods, breek eindelijk in mij vrij.’*

Maria de Groot

(uit: ‘Vrijgeleide’-kwatrijnen)

Lange adem

In de weken rondom Kerst 1983 hebben we thuis in onze gebeden de naam genoemd van een vrouw, die vanaf 1 januari 1984 niet meer zal deelnemen aan de maaltijd van brood en wijn in de zondagse kerkdienst. We zullen haar naam – soms minder, soms meer – blijven noemen totdat ... Ja, tot wanneer?

Op een avondcollege in Nijmegen raakten we aan de praat over ons reilen en zeilen in de kerk. Zij van rooms-katholieke, ik van reformatorische origine. We deden elkaar ons verhaal over hoe lang je adem wel moet zijn om het vol te houden. En we wisten van elkaar, dat in de ene kerk de vrouwvijandigheid openlijk en in de andere verhuld aanwezig is. Nog altijd, ondanks alle schone schijn. De pijnappels liggen toch elke dag weer voor het oprapen? Ze vertelde: ‘Ik wil de communie niet meer. Het smaakt me niet langer en ik zal die niet meer gebruiken totdat ook vrouwenhanden het brood mogen breken. Zolang tot wij vrouwen niet meer worden vastgepind op de mythe van de slang uit Genesis!’

Ik schrok, maar ik bewonderde haar besluit. Ik vroeg: ‘Realiseer je je, dat je dit sacrament dan waarschijnlijk je verdere leven zult moeten missen?’

‘Ja, dat besef ik heel goed!’

Hoe komt een vrouw zo ver? Wanneer neemt ze een zo diep ingrijpende beslissing? Jeugdige onbezonnenheid? Ondoordachte dwarsliggerij? Ik denk, dat noch het eerste, noch het tweede voor deze vrouw geldt. Het is integendeel een onstuitbare noodzaak voor haar geworden. Vijfenzestig jaar oud voelt ze: ‘praten en schrijven hélp niet meer. In 1984 moet er eindelijk iets gebeuren. We houden op deze manier de priesterkaste in stand.’

Haar opstand is al vroeg begonnen. Tien jaar oud wordt haar door de zuster op school en de priester in de kerk gezegd, als ze haar wens om misdienaar te worden uitspreekt: ‘jij mag als meisje de hoogte van het altaar niet op; jij zult af en toe onrein zijn.’ Ze weet nog van niets, maar ze is wél woedend. Zoiets ebt weg.

Vierentwintig jaar oud zal haar naast het diploma voor verpleegkunde ook dat voor godsdienst worden uitgereikt. Ze spreekt de onnatuurlijke visie van de kerk tegen, dat in het kraambed

het leven van het kind vóór dat van de moeder gaat. Het is: gehoorzamen of geen diploma. Er volgt een drama. Ze buigt voor de wet van de kerk.

In 1946, zevenentwintig jaar oud, is ze als verpleegkundige bij de Nederlandse troepen te vinden in – toen nog – Nederlands-Indië. Twaalf geestelijken en – van over zee – haar ouders, proberen haar af te brengen van een huwelijk met een niet-katholiek. Niemand kan haar weerhouden.

En nu, vandaag, al jaren werkend in de kerk, ziet ze zich beetje bij beetje uit handen genomen wat 20 jaar geleden als iets goeds en hoopvols begon op het tweede Vaticaans Concilie. ‘We zijn op een weg gezet’, vervolgt ze weerbarstig, ‘die niet mag worden afgemaakt. De doorbraak bij mij is gekomen toen er nu met Kerst van hogerhand opnieuw instructies kwamen, dat we het feest van het nieuwe Licht met ingetogenheid moeten vieren. Maar als er een nieuw Licht komt moet je toch alles open gooien? Dan houd je geen oude dingen in stand. Dan kun je bijvoorbeeld vrouwen er niet onder blijven houden.’

Het voor deze vrouw diep in haar leven ingrijpende besluit is één van de keuzes, die vandaag de dag door vrouwen telkens vaker worden genomen. In de kerk en in de samenleving. Het is de niet meer te stuiten beweging, die nu op gang is gekomen nadat vrouwen, wakker geworden, pas goed beseffen wat de nachtmerrie van het verleden bij haar heeft aangericht. Ze zijn vanonder de paraplu van het mannelijke als-van-God-gegeven-gezag vandaan gestapt. De meesten hoeven niet lang te aarzelen om eigener beweging in weer en wind haar nieuwe weg te zoeken. Het is wel zoeken geblazen, ja. Er is nog geen weg. Hoe ziet de toekomst eruit? Er is sprake van een cultuurcrisis in onze dagen. Is het alleen maar het onding kernwapen, dat de laatste omwentelingen van ons bestaan lijkt in te luiden?

Laten we als hoopvolle mensen eerst stellen, dat we voorbij willen kijken aan een nucleair wereldeinde. Dat we daaraan niet gelóven, omdat we dat met z'n allen niet kunnen maken. Laten we vervolgens als vrouwen stellen, dat wij recht hebben op onze inhaalmanoeuvre. Dat we hier en daar nog maar net klaar staan om het één en ander te beginnen. Nee: niet récht te trekken. De levensboom van het mensenbestaan is zo scheef gegroeid, dat alleen de bijl aan de wortel nog nieuw leven kan betekenen. Vandaar, dat vrouwen mannen iets te zeggen hebben: ‘Stop jullie krijgdsansen, wedrennen en wellustige jacht en hoor ons een tijdje ademloos aan ...’.

Verstaan wat ze zeggen

In sommige kringen hebben vrouwen zich duidelijk aanwezig gesteld, hebben het woord gevraagd, zijn handelend gaan optreden of gaan in staking. Dan zijn er manmensen, die schoorvoetend of royaal dit recht van vrouwen erkennen. Zij gaan opzij en maken plaats. Soms wordt er zelfs heel baanbrekend door henzélf voorgesteld in organisaties of vertegenwoordigingen de twee geslachten elk de helft te gunnen. Dit soort pogingen maken op mij, maar daarover wordt onder vrouwen verschillend geoordeeld, een verdachte indruk. Het is immers in bepaalde kringen nog modieus – elders is die trend alweer verleden tijd en

komen juist de tegenkrachten op gang – om vrouwen een evenredige plaats in de club te geven. Mijn grote reserve en achterdocht is echter, dat wel de stoel voor de feministisch levende vrouw wordt klaar gezet, maar dat haar stem – dat wat zij te zeggen heeft - wel aangehoord, maar niet verstaan wordt. Wat zij te zeggen heeft en wat zij zelf probeert vorm te geven in haar totale bestaan is radicaal, vraagt een dóórdringen tot de wortels van het mensenbestaan. Voor haar zelf is het vaak nog pas moeizaam mogelijk haar nieuwe ‘zijn’ onder woorden te brengen. Het vraagt ook om een overgegeven luisteraar. En wie is dat nog vandaag de dag?

Om een voorbeeld te noemen uit eigen ervaring: op een maatschappijvernieuwende bijeenkomst waar mannen-van-naam bijeen waren en ook de stem van vrouwen belangrijk werd geacht, circuleerden indrukwekkende boeken van knappe denkers, waarin gerechtigheid, nieuwe economische systemen en vormen van samen-delen uit de doeken werden gedaan, die bij uitvoering zeker een andere wereld zouden moeten creëren. Ik heb toen gezegd, dat al deze mens- en maatschappij vernieuwende boeken even ongelezen moeten blijven als men wérkelijk wil, dat de stem van vrouwen méébeslist en eerst iets te lezen wat het beeldenstormproces bij vrouwen op gang heeft gebracht; waar vrouwen in haar eigen levenscirkels van kerk en maatschappij mee worstelen en bezig zijn en die gaandeweg van deze mannenwereld vervreemden.

Als er een betere (kerk en) wereld moet komen kan dat alleen fundamenteel als de radicale gevoelens en toekomstbeelden van vrouwen eigenhandig zullen worden ingeweven en neergezet. Manmensen, die van goede wil zijn zouden bijvoorbeeld het boek van Mary Daly *Voorbij God de Vader* en *Wij vrouwen* van Simone de Beauvoir moeten lezen. Zolang zij niet verder komen dan een plaats inruimen en vervolgens hoogmoedig voorbij leven aan wat vrouwen openbreekt in haar wezenskern, zal deze schepping de boot voorgoed missen.

Sinds Mary Daly haar boek in 1973 schreef zijn duizenden vrouwen, wereldwijd, na lezing door haar onthullende filosofie over kerk en christendom ‘als door de bliksem getroffen’. Door haar boek zijn ook de voorttrekkende moeders in Nederland in de tweede helft van de jaren zeventig in het feminiseringsproces betrokken geraakt. Begin 1983 is dit baanbrekende werk ook in het Nederlands vertaald en ligt sindsdien bij talloze vrouwen als een bijbel op het nachtkastje. Ook zij zullen onomkeerbaar mee gaan trekken in de beweging van ongezeglijke vrouwmensen.

Zusterschap

Voor mij is het steeds weer onthutsend te merken hoe al deze dingen onopgemerkt aan mannen voorbijgaan. Ze vergaderen, regeren en celebreren onverstoord verder alsof hun positie nog onwankelbaar vast staat. Enerzijds is dit terug te voeren op eigen schuld. Hun ingeroeste hoogmoed overtuigt hen ervan, dat vrouwen onmogelijk iets interessants te vertellen kunnen hebben (bijvoorbeeld mannen negeren of wantrouwen vrouwelijke artsen, advocaten, predikanten en dichters).

Anderzijds wreekt zich hier de onmacht en het onvermogen nog van eeuwenachtergestelde vrouwen om in de fallusgetekende wereld te ‘zijn’. En met dat ‘zijn’ is bedoeld: er helemaal te zijn. Héél te zijn.

In deze zich stormachtig maar toch behoedzaam ontwikkelende bevrijdingsbeweging keren telkens twee woorden terug, die symbolen van échtheid zijn: zusterschap en heelheid.

Het is, denk ik, kenmerkend voor deze beweging, dat je deze woorden niet vol kunt gieten waardoor ze stollen tot statische begrippen. Ze golven nu met de beweging van ik-weet-niet-waar-heen en laten zich duiden door de vrouw, die ze oppakt en gebruikt: voor zichzelf, voor mensen – vrouwen vooral.

Als ik het woord zusterschap in handen neem dan denk ik aan het lied, dat Joke Smit eens maakte en waarin ze een land ‘ziet’ waarin ‘vrouwen niet om mannen zullen concurreren’. In onze cultuur zijn vrouwen tot onderlinge concurrentschap uiteen getrokken: dat is het tegenovergestelde van zusterschap! Zij mogen geen zusters, vriendinnen zijn omdat de standen, de burgerlijke of militaire posities van hun vaders, broers of echtgenoten hen in lagen verdeelden en verdelen. Vrouwen uit verschillende milieus hebben zich en laten zich ook nu nog uitspelen tegen elkaar. Hetzelfde gold en geldt nog voor de kerkelijke tradities. Het is bijvoorbeeld nog maar net dertig jaar geleden, dat de omgang met kerkelijk andersdenkenden door de geestelijkheid veroordeeld werd. Maar tegen die verdrukking in zijn er, ook in voorbije tijden, zusterlijke rozenhoedjes gebeden of schietgebedjes gedaan óver de door mannen opgetrokken kerkmuren heen.

Langzamerhand worden mechanismen ontmanteld door vrouwen, die – vaak langs heel verschillende wegen – ontdekken, dat zij eeuwenlang tegen elkaar zijn uitgespeeld en dat juist daardoor allerlei systemen en instituten, die de wereld hebben gemaakt tot wat ze is – een onzalig oord – in stand hebben gehouden. Zusterschap gebeurt en wordt gedaan en is onontbeerlijk in de beeldenstorm, waarin de beelden van weleer omlaag gehaald worden en waarvoor in de plaats andere, zorgvuldig zelfgekozen beelden moeten komen. Dat is wat, gezagsondermijnd, aan het oog van mannen onttrokken, gebeurt in de groepen, waar vrouwen samenscholen. Zusterschap betekent: houvast, steun in de rug.

De vrouw aan het begin van dit verhaal legt het zo uit: ‘Je kunt nooit alleen tegen de anderen op. Je zult het met elkaar moeten doen. Ik heb de moed gekregen voor mijn daad door het vormend bezig zijn in onze vrouwengroep. En ik hoop stand te kunnen houden door de geestkracht van vrouwen, die om me heen zitten in de kerk’. Door haar daad is ze, evenals Jezus zelf, een ‘steen des aanstoots’ geworden midden in de zondagse eredienst. En al stellen andere vrouwen uit haar groep niet diezelfde daad, het besluit is als het ware gegroeid in de kring en er wordt meegeleefd.

Ook dat is m.i. een kenmerk van zusterschap. In de zusterschap wordt in respect afstand genomen van de beslissing van de ander. Niet: we moeten allemaal hetzelfde doen en wie niet mee doet behoort niet bij onze club, organisatie, kerk of politieke partij.

Voor deze vrouwen geldt: de vrouw, die kiest haar eigen weg. Eigen, omdat haar achtergrond en leefproces, haar situatie, haar plaats in dit leven, haar tijd nooit dezelfde is als van de andere vrouw. Op weg in die feministische beweging kan zusterschap – dankzij vrijheid in keuze voor de eigen specifieke weg. In dit samenspel – ik herhaal – is een zusterschap, die vreemd is aan vaststaande beelden als vriend-vijand, oost-west, blank-zwart, kerk-wereld, en waarin ondanks alle tegenstand, steeds meer vrouwen gaan delen.

Heelheid

Feminisme is een weg, geen doel in zichzelf. Een weg naar een bestaan in heelheid, waar vrouwen én mannen als beeld van God samen ‘zijn’. Hoe optimistisch vrouwmensen, die vanaf het begin van haar ontwaken wel samen wilden werken met de man, over de heelwording ook

waren, en vaak nog zijn – voor mij is veel meer vast komen te staan, dat déze heelheid nog op een onmetelijk verre afstand ligt. Soms zullen er tekenen zijn van hoop: een man hier, een man daar!

Voorlopig is heelheid nog: het streven naar het einde van de verscheurdheid in de vrouw zélf. De verscheurdheid waaraan zij, hoe feministisch ook levend, bijna dagelijks wordt herinnerd door de diepe kerven in haar wezen – de voelbare tegenstrijdigheid in zichzelf – aangebracht door de vreemde pottenbakker. Het maaksel ‘vrouw’ is de Schepper telkens weer uit handen genomen en door de man-mens hervormd tot een misbaksel: een eenvoudig, nederig, ondergeschikt, tweederangs of overspelig, verleidend wezen. Vandaag, in de vrije beweging vanonder het valse gezag – waarin mannen aan vrouwen niets meer te zéggen hebben – vandaan, zullen de vrouwen van déze tijd waarschijnlijk nog de pijn van deze littekens blijven voelen. Des ondanks gaat de zoektocht naar heelheid voort. Het vervormde zal gaandeweg uitgroeien tot harmonie. Tot zelfacceptatie, tot ontdekking van

eigenschappen, die ongeweten gaven zijn. Pas dan kunnen vrouwen hun plaatsen innemen. In die harmonie, in die nieuwe heelheid zullen vrouwen steeds daadkrachtiger in beweging komen. Vaak in staking of dwarsliggend op wat gaande is als mannencultuur. De kankergezwellen vrij ondernemerschap, militarisme en hiërarchie hebben zij als dodelijk onderkend. Die nieuw ontdekte eigenschappen geven haar de kracht naar buiten te treden en haar plaats in te nemen op die cruciale punten in kerk en samenleving, waarin zij herscheppend nieuwe mogelijkheden doet openbloeien. Zij markeren ze, trekkend door de woestijn van deze bijna voorbijge cultuur, waarin onderweg nog stromen bitter water zoet gemaakt moeten worden, maar zij vinden ook oasen met bronnen en palmbomen – op weg naar het beloofde land.